

bal) of slechts incidenteel een eendaags toernooi houdt (gymnastiek, zwemmen, schaatsen). Dat heeft gevolgen in materieel opzicht (speelveld, sportkleding en sportmateriaal), maar ook voor het vervoer van spelers en aanhangers. Dergelijke zaken hebben uiteraard ook invloed op de mate van contact tussen de sportbond en de Duitse overheid.

Swijtink heeft met zijn boek een belangrijke bijdrage geleverd aan het onderzoek naar Nederland in de Tweede Wereldoorlog en met name de vrijetijdsbesteding in 1940-1945. Hij had echter gemakkelijk meer en betere argumenten en verklaringen kunnen vinden bij de presentatie van bepaalde ontwikkelingen. Dat heet in sporttermen een kans voor open doel missen.

MICHEL VAN GENT,
HUYGENS INSTITUUT VOOR NEDERLANDSE
GESCHIEDENIS

Schrijvers, Peter, *Liberators: The Allies and Belgian Society, 1944-1945* (Studies in the Social and Cultural History of Modern Warfare 31; Cambridge: Cambridge University Press, 2009, xv + 340 pp., ISBN 978 0 521 51482 8).

Peter Schrijvers has written in a new way about a subject that we all wrongly think we know well. The moment of liberation in north-western Europe, stretching from the Normandy landings in June 1944 to the final collapse of Germany in May 1945, has become one of the most familiar transitions in European history of the twentieth century. That centrality reflects not merely the inherent importance of the defeat of the Third Reich, but also the drama and visibility of the moment. The liberation can be experienced and relived not merely through the multiple first-hand accounts of the period but also through the numerous photographs that survive. Many of those images are of Belgium. The largely unopposed progress of the Allied forces, the exuberant crowds that

gathered to greet the liberators as they arrived in towns and villages, and even the fine weather, all conspired to create a scene of street theatre which has subsequently become a central icon of the visual memory of the Second World War.

The purpose of Schrijvers' book is to use these overly familiar images to explore a more complex reality. In doing so, his emphasis is determinedly social: he has delved deep into the local and national press of the era in order to construct a tumultuous mosaic of the impact of the liberation on Belgian society up to the summer of 1945. The British, American and Canadian troops became over the winter of 1944-1945 in effect a large occupying force, encamped in Belgium as their eastward advance was stalled by the German armies. Their consequent impact on Belgian society, in all of its manifold local peculiarities, was overwhelming. Allied troops requisitioned buildings, took over much of the transport network, dominated large sectors of the economy, and consumed vast quantities of food and drink. Food and fuel shortages, traffic accidents, crime, the black market and, above all, the relations that developed between Belgian women and the underemployed and relatively prosperous American troops, all contributed to what by the summer of 1945 had become a crescendo of complaints that led one local report to comment with heartfelt exasperation 'from our liberators, oh Lord, liberate us!' (248).

There are a number of criticisms one might voice of Schrijvers' somewhat impressionistic methodology. His use of numerous quotations from local reports and the press makes for a lively read but leads him to follow the news priorities of the time by highlighting the more dramatic manifestations of change at the expense of less visible forms of continuity. It also tends to overemphasise the universality of trends which were more evident in certain cities, notably Liège and Antwerp, than in some other areas. Indeed, it is striking how unselfconsciously Schrijvers uses the term 'Belgians', implying without ever quite

stating that there were common Belgian attitudes and experiences which transcended local and more especially regional divisions.

In a lengthy Epilogue, Schrijvers analyses the legacies of what he terms 'a modern liberation' (314). This phrase, borrowed from the wording written on the side of a float in one of the numerous local parades held to mark the end of the war, captures for Schrijvers the way in which the experience of the liberation, and more especially the continued presence of the troops after the liberation, had a profoundly modernising effect on Belgian society. Belgians were exposed to new products from nylon stockings to canned food, to new forms of transport such as jeeps and to new forms of living, symbolised by the energy and hedonism of many of the American troops stationed in Belgium. The consequence was to give a materialistic and less conformist character to Belgian life, that was reflected in the 'frenzied plunder' (308) of the American consumer goods which arrived in Belgium, often via the black market. Old moral certainties were overturned, as were hierarchies of gender and generation, which provoked numerous complaints about the moral looseness of women and the lack of respect shown by young people for their elders. These, of course, were only forms of alarmist rhetoric, but Schrijvers argues that they expressed a more profound reality which, contrary to more political accounts that emphasise the conservative stabilisation of Belgium after the Second World War, demonstrates that the liberation was indeed a decisive turning point in the twentieth-century development of Belgian society. It is a point well made, and one which is also long overdue. After forty years of almost obsessive scholarship on the German occupation of Belgium, it is remarkable how little work has been done on its Allied successor. Perhaps the most important occupations are those which we do not even recognise as such.

MARTIN CONWAY,
UNIVERSITY OF OXFORD

Witte, Els, *Voor vrede, democratie, wereldburgerschap en Europa. Belgische historici en de naoorlogse politiek-ideologische projecten (1944-1956)* (Kapellen: Pelckmans, 2009, 389 blz., ISBN 978 90 289 4875 4).

De vraag of er na de Tweede Wereldoorlog sprake was van een breuk, van continuïteit of van vernieuwing houdt historici al lang bezig. Deze periode wordt nu in de internationale historiografie, bijvoorbeeld in de invloedrijke werken van Tony Judt en Mark Mazower, steeds vaker gezien als een katalysator van vernieuwingen. In studies over België daarentegen beklemtonen historici veelal de mate waarin tussen 1945 en 1960 sprake was van continuïteit in het dagelijks leven en restauratie in de politieke arena. Met de protestgeneratie in de jaren zestig zou pas echt een omslag in het denken en doen hebben plaatsgevonden. Toch waren er wel enkele historici die dit beeld in twijfel trokken en die, zoals Rudi Van Doorslaer, zich afvroegen of deze periode vooral op het culturele vlak niet veel meer als een breuk moest worden bestudeerd. Els Witte, emeritus hoogleraar Geschiedenis van de Vrije Universiteit Brussel, heeft die oude discussie nieuw leven ingeblazen door deze periode als een ideologische breuk te benaderen. Dat juist zij het bestaande beeld heeft doen wankelen is bijzonder omdat de auteur in eerder werk (*Tussen restauratie en vernieuwing*, 1989) beklemtoonde dat er vooral sprake was van continuïteit, en dat vernieuwing een uitzondering op de regel was.

Witte heeft het vraagstuk van continuïteit of vernieuwing aangepakt door te kijken naar de groep Belgische historici die meewerkten aan de ideologieproductie in de jaren 1944-1956. Hierbij bouwt Witte voort op haar eerdere werk over Belgische historici (*Pioniers en pionierswerk*, 2007). De keuze voor historici lijkt in deze studie ook legitiem te zijn. Ten eerste valt op hoezeer historici zich maatschappelijk betrokken voelden. Zij vormden in deze periode een belangrijke intellectuele elite met grote maatschappelijke netwerken. Historici waren bijvoorbeeld betrokken bij Unesco en het Centrum